

אחריות היחיד במצוות הציבור

הקדמה

אחריותו האישית של היחיד לקיום מצוות הציבור היא קו החורז את תורתו של מו"ר, דודי הרב יעקב אריאל שליט"א, בפסיקה ובהגות.¹ דרך המשקפיים הללו הוא בוחן את הלכות חיי החברה בקיבוץ (באהלה של תורה, ח"א סי' ג):

התורה מטילה את מלוא האחריות המוסרית על האישיות הפרטית, ורואה כמסוכנת את הגישה הפוטרת את הפרט מכל אחריות ומטילה אותה על הכלל בלבד. על אף חשיבותו העצומה של הציבור בתפיסת התורה, אסור לו שייהפך לקידרא דבי שותפי מבחינה מוסרית; ורמתו של הציבור מותנית במידת גילוי אחריות אישית של כל אחד ואחד מבני החברה לעצמו ולכלל כולו. להגדרה זו יש השלכות רבות על תפיסתה של ההלכה את האחריות הקיבוצית בקיום מצוות התורה.

כך גם הוא מאפיין את מבחן המנהיגות הראשון של משה רבנו בהכאת המצרי (מאהלי תורה, פרשת שמות, בקיצורים):

במדינת העבדים הקדומה העבד הוא 'ראש קטן', חסר אחריות ויוזמה. האדון הוא האחראי. יש מדינה, משטרה וצבא, האחריות היא עליהם בלבד, והאזרח הקטן נטול כל אחריות. יציאת מצרים נועדה להיות אנטיטיזה למצב זה. היא נועדה ליצור חברה אידיאליסטית שבה נרתמים כל הפרטים להעלאת הרמה הרוחנית והמוסרית של החברה. זו אינה חברת עבדים אלא חברת אדונים, יזמים אקטיביים בתחום הרוח והמוסר, בעלי ראש גדול ופתוח.

במאמר זה אבקש לעסוק ביסודות ההלכתיים של אחריות האדם במצוות הציבוריות. המושג 'מצווה ציבורית', בלשון זו, אינו מופיע בדברי חז"ל. מיון המצוות לכאלה המוטלות על הציבור בניגוד לכאלה המוטלות על היחידים מופיע לראשונה במפורש בכתבי הראשונים, כגון הרמב"ם (ספר המצוות, סוף מצוות עשה) ו'ספר החינוך' (בסוף הקדמתו).

1. ככלל המילה 'אחריות', מעבר למושג הממוני, נפוצה בספריו. להשלכות הלכתיות במגוון תחומים ראו למשל באהלה של תורה, ח"א סי' ו: עזיבת הארץ מחשש סכנה; שם, ח"ד סי' סד: חטא בשביעית כדי שיזכה חברך בשבת; שם, ח"ה סי' ג: חינוך הבנות; ושם סי' ד: מדיניות הצדקה החברתית בהלכה. לא במקרה זהו מושג מרכזי גם במשנתו של אחיו, אמור"ר הרב ישראל אריאל שליט"א; ראו לאחרונה: 'המקדש אורו של עולם' פרק ז, וכמה מקורות משם מופיעים להלן.

'מצווה ציבורית' היא מצווה שקיומה תלוי בציבור, ואין באפשרותו של אדם פרטי לעשותה. התלות בציבור, שני פנים לה: הלכתי ומעשי. יש מצוות שמוגדרות מבחינה הלכתית כמצוות הנעשות על ידי הציבור כולו, כגון קרבנות הציבור, שחייבים לבוא מרכוש הציבור ולא מרכושו של יחיד. דוגמה אחרת לכך היא כיבוש ארץ ישראל, המחיל עליה את המצוות התלויות בארץ: להלכה 'כיבוש יחיד לאו שמיה כיבוש', ורק כיבוש הנעשה בשליחות כלל ישראל או מנהיגיו המוסמכים, ולצורך כלל ישראל, מחיל על הארץ הנכבשת את מלוא המצוות התלויות בקרקע.²

לעומת זאת מצווה כמו מלחמת עמלק מוגדרת כ'מצווה ציבורית', לא משום שיש פסוק המלמד על כך, אלא מתוך הנחה מעשית שלניהול מלחמה דרוש שיתוף פעולה של יחידים רבים. הנחה זו תלויה בנסיבות העניין, כדברי בעל 'ספר החינוך' (מצווה תרד):

וזאת מן המצוות המוטלות על הציבור כולו... ובאמת כי גם על כל יחיד מישראל הזכרים מוטל החיוב להרגם ולאבדם מן העולם אם יש כח בידם.

דוגמה נוספת לכך היא החרמת עיר הנידחת, הנעשית, על פי תיאורו של הרמב"ם,³ על ידי כל ישראל. כמדומה שאין לכך שום מקור בדברי חז"ל, וברור שאם ישנו יחיד כשמשון הגיבור שמסוגל לעשות זאת – אין בית הדין צריך לקרוא לכל ישראל.

השאלות היסודיות שאותן אבקש לברר במסגרת זו הן:

1. האם קיימת חובת גברא על כל יחיד ויחיד לתרום את תרומתו לקיום המצווה הציבורית? אם נעשתה המצווה והושלמה בלעדיו – האם ביטל מצוות עשה בכך שלא השתתף?⁴ הנפקא מינה, למשל, האם לומד תורה רשאי להיפטר מן המצווה מחמת שהיא יכולה להיעשות על ידי אחרים (כמבואר במועד קטן ט ע"א): אם זוהי חובת גברא – אין טענה זו פוטרתו; אבל אם המצווה מתקיימת בעצם השלמת המעשה, יש מקום לטענתו.
2. אם אין זו חובת גברא על כל יחיד, אלא על הציבור בכללו, מיהו ה'ציבור' לעניין זה? האם מנהיגי הציבור בלבד? ומה צריך היחיד לעשות בהיעדר מנהיגות, או כאשר המנהיגות מתרשלת בקיום מצוות הציבור?

א. שיטת בעל 'עבודה תמה': מצוות הציבור מוטלות על הסנהדרין הגדולה בלבד

בספר 'עבודה תמה'⁵ נדונו החיוב והאפשרות להקריב קרבנות בימינו. בעל 'דרישת ציון'⁶ כותב כי חיוב מצוות העבודה לא נתבטלה מעימנו; כל שיש רשות ואפשרות

2. רמב"ם הל' תרומות פ"א ה"ב.

3. רמב"ם, הל' ע"ז פ"ד ה"ו.

4. 'ביטל מצוות עשה' היינו שלא זו בלבד שלא זכה ועשה מצווה, אלא עבר עבירה בכך שהתבטל מלעשות את חיובו, כאדם שלא הניח תפילין.

5. 'עבודה תמה', לר' חיים נטנזון, אלטונא תרל"ב, שער יחוסי כהונה, דף לח; הספר נכתב כתגובה לס' דרישת ציון, מאת הרב קלישר, המצדד בחידוש עבודת הקרבנות.

6. דרישת ציון, מהד' מוסד הרב קוק תשס"ב, עמ' 97.

להקריב, החוב מוטל על כלל ישראל כמקדם. לעומתו קובע בעל 'עבודה תמה' שבזמנו אין חיוב להקריב תמידין, וזאת משום שכיום מצוות הציבור אינן מוטלות עלינו כלל. ואלו דבריו (בקיצורים רבים ובתוספת הדגשות):

נחקור מתחילה, מי הוא שמתחייב בעצם וראשונה במצוות קרבנות הציבור? דבודאי דאי אפשר לומר שכל יחיד חייב בהם, שהרי אין זה מצוות יחיד, וגם אי אפשר לו להקריב קרבנות ציבור בתורת יחיד, וצריך דווקא למוסרו לציבור. וכיון שכל יחיד ויחיד בפני עצמו אינו חייב בהם, איך יצויר החיוב על כל הציבור ביחד, כיון שכל יחיד מהם הוא פטור, ועל מי אתה קורא החיוב? ולזה אני אומר, דהחיוב בעצם וראשונה הוא על הבית דין הגדול, כי הם עומדים במקום כל ישראל בכל ענייני התורה והמצווה, וכל העם מחויבים לשמוע בקולם להביא שקליהם ולסייע להם ולעשות שליחותן. ובספרי בפרשת פנחס (פיסקא קמב) קתני: ואמרת להם [את קרבני לחמי וכו'] – אזהרה לבית דין, הרי לך בפירוש, דאזהרת קרבנות הציבור הוא על הבי"ד. שכל זמן שיש בי"ד הגדול בישראל – מקריבין קרבנות על כל ישראל, בין רוצים בין אינם רוצים, כי הקב"ה עשה אותם אפוטרופסים ושלוחים של כל ישראל בעל כרחם בכל ענייני התורה והמצווה. ולא במצוות הקרבנות לבד, אלא כל המצוות המוטלות על הציבור, עיקר המצווה בעצם וראשונה היא על הבי"ד הגדול, כמו מצות קידוש החדשים. ועל כרחך צריך להיות כאן אנשים פרטיים דנימא דעליה דידהו רמיא חיובא, והאנשים האלה הם הבי"ד הגדול. אלא דכל יחיד מישראל מחויב לסייע להבית דין ככל אשר יצוו עליו לעשות. ועתה אני אומר, דבזמן הזה שאין לנו בי"ד הגדול – אין למצווה הזאת, דהיינו מצוות קרבנות ציבור, שום חלות, לפי שאין כאן מי שיאמר עליו שעליו תחול המצווה.

תמצית שיטתו: א) כל מצווה צריכה להיות מופנית ל'כתובת' מוגדרת ומדויקת, ולא ייתכן שמצוות הציבור מוטלות על כל היחידים. ב) בית הדין הגדול הוא אפוטרופוס על הציבור לעניין קיום מצוות הציבור, והוא בלבד מחויב במצוות אלו. ג) תפקיד היחידים מסתכם בכך שחובת כל יחיד לעזור לבית הדין על פי דרישה ספציפית של בית הדין. ד) בהיעדר בי"ד הגדול, אף אחד אינו מחויב במצוות הציבור. שיטה זו הובאה גם בספר 'הר הקודש' כאחד הנימוקים למניעת אפשרות ההקרבה בזמן הזה. לצורך הדיון, נצא מתוך נקודת הנחה שאין באפשרותנו כיום להקים את בית הדין הגדול, ונעסוק בשאלה העקרונית: האם חיובן של מצוות הציבור אכן תלוי בבי"ד זה?

ב. התפיסה העקרונית ביסוד הדברים

התפיסה הבסיסית המונחת ביסוד שיטתו של בעל 'עבודה תמה' תמוהה מאוד, לענ"ד. הדעת נותנת שקביעת התורה שבית הדין ממונה על קיום מצוות הציבור לא נועדה

7. הר הקודש, עמ' קעט.

להגביל את קיומן של מצוות אלו, אלא כדי לעודד ולסייע לקיומן. ממילא אין ספק שבהיעדר 'בית הדין' – חובה לקיים את המצוות בלעדיו (או, לחלופין, להקימו כמכשיר לקיום מצוות אלו). להמחשת הדברים, ניטול לדוגמה את הטיפול בבעיית התאונות בדרכים. האם כוונת המדינה בהקמת הרשות הלאומית לבטיחות בדרכים לשחרר את האזרחים באופן גורף מאחריותם לעניין? ואם תתבטל רשות זו ח"ו, האם רשאים אנו לומר: 'מעתה אין צורך לחנך לבטיחות בדרכים ולשפר את הכבישים, כי אין רשות שאחראית על כך?!' האם לא ההיפך הוא הנכון, שביטול הרשות מטיל על האזרחים אחריות יתרה? יכול אדם אולי לומר שבאופן אישי קשה לו לשאת לבדו את המשא הזה על כתפיו; אבל אין שום היגיון באמירה שכבר אין צורך בדבר, ושאינו חובה על כלל האזרחים להיקהל ולעמוד על נפשם. קושי נוסף בדעת ה'עבודה תמה' הוא: אם חובות הציבור מוטלות רק על בי"ד הגדול, על מי מוטל החיוב הציבורי להקים את בי"ד הגדול עצמו?! האם מאז שבטל בית הדין, בטלה החובה להקימו ובטלו כל מצוות הציבור, חלילה?

ג. דברי הספרי על אחריות בית הדין בקרבנות הציבור

פשט הספרי 'ואמרת להם – הרי זו אזהרה לבית דין' אין פירושו כדברי בעל 'עבודה תמה' שהחייב מוטל על בית הדין בלבד. המדרש עוסק בהסברת כפל הלשון בפסוק: 'צו את בני ישראל ואמרת אלהם את קרבני לחמי... ואמרת להם זה האשה אשר תקריבו...'; ובא לומר ש'צו את בני ישראל' מובנו שמשא רבנו צריך לצוות את בני ישראל באופן חד פעמי כמצווה לדורות, המופנית אל כולם ומחייבת את כולם, ככל 'צו את בני ישראל' שבתורה. לאחר מכן מופיע דין נוסף, 'ואמרת להם', ועניינו מצווה מיוחדת למשה רבנו, וכן לבית דין שבכל דור ודור, ש'יאמרו' ויפקחו על כך ויודאו את קיום המצווה על ידי בני ישראל. כך כותב רבנו הלל, מפרש הספרי:

אמאי הדר וכתב תו ואמרת? אלא להוסיף בו אמירה אחרת דהיינו להזהיר בי"ד על כך.

ובספרי דבי רב (לר' דוד פארדו) הסביר שבגלל ריבוי הלכות הקרבנות, יש צורך מיוחד בפיקוח בית הדין. הבנה זו עולה גם מדברי בעל 'ספר החינוך' במצות הקרבת התמיד (תא), הכותב:

שנצטוו ישראל שיקריבו על ידי משרתי הש"י שהם הכהנים... עיקר האזהרה לבי"ד, כלומר החכמים מורי התורה שבישראל, כי עליהם מוטלת מלאכת הציבור, וכמו שאמרו ז"ל ואמרת אליהם – אזהרה לבי"ד... והיא מן המצוות שהן מוטלות על הציבור, ויותר על הכהנים, ואם שמא ח"ו יתרשלו בה שלא להקריבם בכל יום – ביטלו עשה זה, והשגגה נתלית על כל עדת בני ישראל היודעים בדבר, אם יש כח בידם לתקן בשום צד.

מפתיחת דבריו ניתן להבין כדברי בעל 'עבודה תמה'. ברם, הלשון בהמשך 'על הציבור ויותר על הכהנים' וכו' מוכיחה שהחייב ביסודו מונח על 'כל עדת בני ישראל', אבל

האשמה והעונש בביטול המצווה מוטלים על מי שהיה ביכולתו לעשות והתרשל בתפקידו, וכמידת היכולת – כך מידת האחריות. ממילא 'עיקר האזהרה לבי"ד' אינו עיקר המצווה (וגם לא ציין את בית הדין הגדול דווקא), אלא עיקר האחריות על קיומה, מפני שמבחינה מעשית יש בכוחם לעשות יותר מאשר כל יחיד. יותר מפורשים הדברים בלשונו במצוות הקרבת מוסף של פסח (רצט):

ואם עברו הכהנים על זה ולא הקריבו... ביטלו עשה זה וחטאם ישאו, ובני ישראל נקיים, כי עליהם [על הכהנים] יהיה מוטל חיוב הקרבנות ביותר. ואם אולי הרגישו ישראל בדבר – גם עליהם יהיה הפשע, כי כל עניין הבית הקדוש, וכל שכן תמידין ומוספין, על הציבור ועל כולן [כלומר, על כל אחד ואחד מהציבור] הוא מוטל. מנגד כתב 'החינוך' בהקדמתו שיש מצוות 'שאין חייבין בהן יחיד לבד, אלא הציבור כולם', וכיו"ב ברמב"ם בספר המצוות, סוף מצוות עשה, ועל כך להלן.

ד. בירור המושג 'אזהרה לבית דין'

לשון 'אזהרה לבית דין' מופיעה פעמים רבות במדרשי ההלכה (מכילתא, ספרא וספרי) גם בנוגע למצוות הנוגעות ליחידים: איסור מכירת אמה עברייה לגוי;⁸ קידוש הכהן ומניעת טומאתו;⁹ איסור העברה למולך;¹⁰ מצוות מעקה;¹¹ איסור להתעמר ביפת תואר;¹² קיום נדרי הקדש;¹³ איסור מחזיר גרושתו¹⁴ ועוד. ברור שבכל אלו אין פירוש הדבר שהמצווה ביסודה מוטלת על בית הדין ושהאחריות של היחיד נובעת מכוח ציווי בית הדין, אלא להיפך: המצווה ביסודה מוטלת על היחיד, ובית הדין אחראי לפקח עליו. כמו כן 'בית הדין' האמור, הכופה את היחיד על קיום המצוות, אינו בית הדין הגדול דווקא אלא גם סנהדרין קטנה ואף בי"ד שאינו סמוך כלל, וכפי שמצאנו בכמה מקומות בש"ס.¹⁵ ממילא אין יסוד לומר ש'אזהרה לבי"ד' האמור ביחס לקרבנות שונה מ'אזהרה לבי"ד' האמור בכל מקום, ואין לפרש שהחיוב מוטל על בית הדין בלבד ושמדובר בבית הדין הגדול דווקא. יש להבהיר שייחוס החיוב לבית הדין הגדול דווקא הכרחי בתפיסתנו של בעל 'עבודה תמה', מפני שכל יסודו בהנחה שדרושה כתובת כלל ישראלית להטיל עליה את חיובי הציבור, ואם לא בבי"ד הגדול עסקינן, אלא בבי"ד מקומי, לא מסתבר כלל לראותו כאפוסטרופוס לכלל ישראל, ואין הבדל מהותי בין בי"ד כזה לבין כל אחד ואחד מישראל. נמצא שאם נוכיח ש'אזהרה לבי"ד' לא נאמר על בי"ד הגדול דווקא – נשמט הבסיס לכל שיטתו של בעל 'עבודה תמה'.

8. מכילתא לשמות כא, ח.

9. ספרא אמור פרק א, יג

10. ספרי שופטים פייסקא קעא.

11. ספרי כי תצא פייסקא קפז.

12. שם, פייסקא ריד.

13. שם, פייסקא רסה.

14. שם, פייסקא רע.

15. עי' חולין קי.

לכשנתבונן בדיוקן של דרשות חז"ל בעניין זה, נשים לב לנקודה נוספת: במקצת הדרשות הלימוד הוא מלשון 'ואמרת להם' או 'ואמרת אלהם' וכדומה, שנאמרה למשה רבנו, ובהן מובן שהפנייה היא לבית הדין, שאותו מייצג משה רבנו בפסוק. אך בחלקן של הדרשות הלימוד הוא מלשונות בתורה המלמדות על כך שמצווה למנוע את אפשרות העבירה, כגון 'לא ימשול למכרה' (לא רק 'לא ימכור', אלא 'לא ימשול', לא יהא באפשרותו), וכן 'לא ימצא בך מעביר בנו ובתו באש', ללא התייחסות לשאלה מיהו האחראי על כך.¹⁶ משתמע שבמקרים אלו לא מדובר על בי"ד דווקא, אלא על כל מי שבידו היכולת למנוע את הדבר, ו'בית דין' משמש כאן כדוגמה בלבד. עוד מצינו שאפילו במקומות שבהם נקטה התורה לשון 'ואמרת אלהם', המכוונת כלפי בית הדין, אין הפירוש שבית הדין בלבד הוא המחויב בפיקוח על קיום המצווה. האחריות מוטלת על כל אדם מישראל, משום שכל ישראל ערביין זה בזה, אלא שבאופן רגיל בית הדין הוא הממונה ומסוגל לאכוף את קיום המצוות. כך מצינו במדרש רבה (נשא, פרשה י, ה):

דבר אל בני ישראל – אלו הנודרים בנזיר. ואמרת אליהם – **להזהיר בי"ד** על כך, שלא יניחו לנזיר לעבור על נזירותו, שאם יראו שירצה לבטל נזירותו – יכופו אותו כדי לקיים דבריו. ללמדך שהגדולים מוזהרין ע"י הקטנים והם נענשים על ידיהם אם לא יוכיחו אותם, וכן הוא אומר: וכשלו איש באחיו, איש בעוון אחיו, **מלמד שכל ישראל ערבים זה בזה.**

המדרש פותח באזהרת בי"ד ומסיים בערבותם של ישראל. הרי לנו **שאחריות בית הדין הינה פועל יוצא מערבותם של כל ישראל בדבר, ולא להיפך**, שבית הדין הוא האחראי המקורי וכל ישראל מחויבים רק לסייעם בדבר. ובתנחומא (נצבים ה):

ראשיכם שבטיכם. אע"פ שמנתי לכם ראשים ושופטים זקנים ושוטרים כולכם שוין לפני, שנאמר 'כל איש ישראל. דבר אחר: כולכם ערבים זה בזה... כלומר למרות המינויים הנזכרים. כך ניסח זאת הרב הרצוג זצ"ל (היכל יצחק, אה"ע ח"א סי' א אות לט), בעניין 'אזהרה לבית דין שיעשוך' בכפייה על היחיד להביא את קרבנותיו: "אין זה במשמע שצריך בי"ד סמוכין, אלא מי שממונה מהקהל על עניני התורה והמצווה... אבל אם אין בי"ד, או שאין הבי"ד עושה את חובתו, כל אדם מישראל עושה כל מה שבכחו."

ה. היוב בית הדין למול

בגמרא (קידושין כט ע"א) נאמר: 'והיכא דלא מהליה אבוה – **מיחייבי בי דינא** למימהליה, דכתיב: המול לכם כל זכר'. לימוד זה דומה לדרשות 'אזהרה לבית דין' המופיעות במדרשים, ואף כאן לא נאמרה בתורה פנייה מפורשת לבית הדין, אלא הלימוד מלשון הפסוק, שלא הטיל רק חיוב אישי למול, אלא משתמעת ממנו הוראה

16. ועי' גם ברמב"ן, דברים כג, יח, שחידש מדעתו שהפסוק 'לא יהיה קדש' מהווה 'אזהרה לבי"ד שלא יניחו אחת מבנות ישראל...!'

שהמציאות הנוהגת בישראל תהיה שכל זכר נימול. בדברי הראשונים על אתר מבואר ש'מחייבי בי דינא' מובנו שכל יהודי באשר הוא חייב למול. הרמב"ן, הריטב"א והר"ן על אתר כותבים שראוי היה לחייב גם נשים למול, שכן חיובה של כל אישה אינו פחות מזה של בית הדין, אלמלא שהיה פסוק מפורש המלמד שאינה חייבת בכך. כמו כן כותב הרמב"ם (פיה"מ שבת פ"ט מ"ו):

וכל כל מי שרואה את הילד הזה הערל ולא מלו – הרי זה עובר על מצות עשה עד שימול אותו, כאילו הוא בנו. ואם גדל הילד והגיע לכלל עונשים – נסתלק החיוב מעל כל אדם, ונתחייב הוא למול את עצמו מיד.

והרא"ש (חולין פ"ו סי' ח) כותב: 'אם אין האב רוצה למולו – כל ישראל חייבין למולו'. וזו לשון 'המקנה' בקידושין שם: 'נראה פשוט דהא דאמר 'מחייבי בי דינא' הוא לאו דווקא, אלא כל ישראל מצווין על זה'.

דברים נחרצים כתב בעניין זה בשו"ת 'חתם סופר' (חו"מ סי' קעז):

אמת נכון שאין בין בי"ד ובין כל שום איש מישראל שיכול למחות ולפגוע בעוברי עבירה ולא כלום, ואפילו תלמיד לפני רבו לא מיקרי אפקרותא לפגוע בהם ולהכות באגרוף רשע עד שתצא נפשו...¹⁷ ובי"ד שהזכירו בכל מקום – לישנא בעלמא הוא, ואורחא דמלתא שיש כח בידם, כמו קטן אוכל נבילות בי"ד מצווין להפרישו וכמו במילה בי"ד מצווין למולו... דדבר זה מוטל על כל ישראל, ובי"ד שליחותיהו דכל ישראל עבדי שנתמנו שלוחא דישראל, ועל ידי זה נפטר כל אחד ואחד מלהשגיח כי העמידו גברי רברבי בחריקוהו [במקומם], והיינו רישך בקרירא ורישא דרישיך בחמימי, ומכל מקום קירי איכא.¹⁸

דבריו ברורים מאוד: החובה מוטלת ביסודה על כל יהודי, והעמדת בית הדין אינה אלא הצורה שבה כל יהודי מקיים את חובתו, וזאת בתנאי שהועמד בי"ד שיש בידו העוצמה הדרושה ('גברי רברבי').

ו. היוב בית הדין בתקיעת היובל

בעל 'עבודה תמה' מוכיח את שיטתו שמצוות הציבור מוטלות על בי"ד מדברי חז"ל (ספרא בהר פרשתא ב, א): 'וספרת לך – בבית דין', ופירשו ראשונים¹⁹ שהכוונה לבית הדין הגדול דווקא. הלימוד על כך ממה שנאמר בלשון יחיד, בניגוד לספירת העומר, שבה נאמר 'וספרתם לכם'.²⁰ כמו כן נאמר בתקיעת היובל: 'והעברת שופר תרועה...'

17. בעניין רשות היחיד לכפות את חברו על מצוות עשה נחלקו כידוע קצות החושן והמשוכב נתיבות, בס"ג. מסתבר שגם לדעת קצות החושן, השולל את הכפייה, אין פירוש הדבר שלאדם יחיד אין אחריות על מעשי חברו, אלא שהתורה הגבילה את אחריותו כדי למנוע מצב שאיש את רעהו חיים בלעו, וכל אחד יכה את חברו כפי העולה על דעתו שהלה מבטל מצווה.

18. החת"ס רומז לגמ' בשבת נד ע"ב – נה ע"א: 'כל מי שאפשר למחות... באנשי עירו - נתפס על אנשי עירו וכו', ע"ש.

19. כגון הרמב"ם, הל' שמיטה ויובל פ"י ה"א.

20. ויקרא כג, טו; תוס' מנחות סה ע"ב ד"ה וספרתם.

תעבירו שופר, ואף כאן הרישא מתפרשת על בית הדין דווקא, ורק אחרי תקיעתו באה תקיעת כל יחיד מישראל.²¹

ראיתו מכאן חזקה יותר, לכאורה, בהשוואה להלכות אחרות שנאמרו כ'אזהרה לבי"ד'. אם במצוות אחרות מדובר רק על תפקיד בית הדין **כמשגיח ומפקח** על קיום המצווה, וניתן לומר שזוהי הגדרה לכתחילה בלבד שאינה מבטלת את חיובו של הציבור, הרי כאן עסקינן במצווה **שכל קיומה** אינו אלא על ידי בית הדין. ומתעוררת השאלה: על סמך מה קבעו חז"ל שהמצווה שנאמרה לכלל ישראל, 'והעברת שופר', פירושה שהדבר ייעשה על ידי בית הדין דווקא? אין זאת אלא שבית הדין הוא האחראי הבלעדי לקיים את מצוות הכלל!

נראה לדחות את ראייתו ולהסביר זאת באופן אחר. מכיוון שהתורה נוקטת ב'וספרת' לשון יחיד, המלמדת על כך שמדובר על מעשה אחד קטן הנעשה בשם כלל ישראל כולו ומבחינה מעשית אינו זקוק לשיתוף פעולה של רבים, מובן הדבר שיש איזושהי ישות ציבורית שהיא המתאימה ביותר בכל ישראל לקיים את המצווה בעבור כולם. קביעת חז"ל ש'וספרת' נאמר על בית הדין אין פירושה שרק בית הדין מחויב, אלא שבית הדין הוא הגורם **המתאים ביותר** לבצע את המצווה בשם הכלל. מניין שנות היובל והתקיעה אינם רק הכרזה ופרסום, אלא עניינם לקדש את היובל ולהחילו, ובית הדין הגדול, שהם 'יודעי בינה לעיתים', הם המתאימים ביותר, ולכן יש לפרש שלהם התכוונה התורה. המצווה אכן מוטלת על הציבור כולו, אלא שבית הדין הוא **השליח** הנאמן והמתאים ביותר של כלל ישראל לביצוע **מצווה מסוימת** זו. ייתכן גם שבית הדין הגדול אינו מעכב בה.²²

ייתכן לבאר באופן אחר את המקור להלכה שבית הדין הוא האחראי על מצוות היובל. בעל 'עבודה תמה' מניח בשאלתו שלשון היחיד 'וספרת' ו'והעברת' מוסבת על כלל ישראל כולו, והפסוק פונה אל כל העם כקבוצה אחת. ומכיוון שכך, הרי שהטלת המצווה על בית הדין מלמדת שהוא המייצג את הכלל. אכן, כך כותב הגר"א (בביאורו לתו"כ שם): 'מדאפיק **כל ישראל בלשון יחיד** משמע שאחד סופר בשביל כולם'. אך נראה לענ"ד שאפשר לפרש את המדרש אחרת: לשון היחיד 'וספרת' ו'והעברת' אינה פנייה אל כלל ישראל כקבוצה, אלא היא דיבור אישי **למשה רבנו בלבד**.²³ ומכיוון שבדאי אין זו

21. לדעת הרמב"ם, שם ה"י; אך עי' תוס' הרא"ש, ר"ה ל ע"א.

22. הראב"ד בפירושו לתו"כ הנ"ל מזכיר רק 'בית דין' ולא 'הגדול'. ועי' משנת יעבץ, יו"ד סי' כה אות ה, שמביא שיטות ראשונים שדי בכל בי"ד המקובל על כלל ישראל באותו הדור. כיו"ב מצינו במצוות הקהל, שדרשו חז"ל ש"תקרא את התורה הזאת" מוסב על המלך, וכמה אחרונים מצדדים שאין זה מעכב (עי' אנציקלופדיה תלמודית, ערך הקהל ציון 17).

23. דוגמאות נוספות כיו"ב במכות יב ע"ב על 'ושמתי לך מקום', במדבר רבה, פרשה יט, לג; רמב"ם, מורה נבוכים, ח"ב פל"ג, על לשון היחיד בעשרת הדברות; ועי' גם רמב"ן, שמות כח, ה; אבן עזרא (הארוך) שמות יג, א. לכאורה סתירה לדברינו, שהרי לעיל פס' ב' נאמר 'דבר אל בני ישראל', וא"כ הפסוקים שמכאן והלאה מופנים לכלל ישראל, ובוודאי הפסוקים 'שש שנים תזרע שדך', 'והיתה שבת הארץ לכם לאכלה לך ולעבדך' אינם מכוונים למשה, אלא לכלל ישראל! על כך יש להשיב ש'וספרת לך' הוא פרשייה חדשה, המדברת על בני ישראל בלשון רבים: 'וקראתם דרור', 'ושבתם איש אל אחוזתו', 'לא

הוראת שעה למשה, אלא מצווה לדורות שהוטלה על משה, ממילא פירוש הדבר שזוהי מצווה על כל בית דין ובית דין כדוגמת משה רבנו ובית דינו. על פי דרך זו, אכן במקרה זה מדובר במצווה שמוטלת ביסודה על בית הדין בלבד, ובהיעדרו אין מצווה כלל לעשות זאת.

כיוצא בזה מצאנו בדברי חז"ל על הפסוק: 'וידבר ה' אל משה ואל אהרן... החודש הזה לכם' (שמות יב, ב), ש'לכם' אינו מוסב על כלל ישראל, אלא על משה ואהרן עצמם.²⁴ הרמב"ן בהשגותיו לספר המצוות²⁵ מאריך להוכיח שקידוש החודש אינו זקוק לבי"ד הגדול דווקא: ואל תשתומם בזה ממאמרם (סנהדרין יג ע"ב) משה במקום שבעים וחד קאי, ותאמר לי כי עדות זו מסורה לכם לסנהדרי גדולה הוא... שציווי הכתוב בלכם אינו אלא למומחין כיוצא בהם. **שאלו היה מסור לסנהדרי גדולה בלבד היה אומר החדש הזה לך**, כמו שאמרו: אין דנין כהן גדול אלא בב"ד של שבעים ואחד דכתיב את הדבר הגדול **יבאו אליך** דבריו שלגדול... אבל מפני שאמר לכם הכניס אהרן בכלל... וחזר הדבר לכל שלושה מומחין.

מבואר להדיא מדבריו ש'לך' מיוחס לבי"ד של ע"א משום שמדובר במשה רבנו, ולכן 'לכם' הכולל את אהרן מיוחס לכל בי"ד. ממילא מובן מדוע המצווה 'וספרת לך', 'והעברת', על קידוש היובל וכל דיניה – ספירה ותקיעה – נאמרו ישירות למשה ולבית הדין בלבד, ואין מכאן שום ראייה לגבי מצוות שנאמרו מעיקרן לכלל ישראל. ואפילו את כל דרשות חז"ל שמסיבות את 'לך' על בית הדין לא ניתן לפרש כך, כגון בספרי ראה פיסקא קלו: 'שבעה שבועות תספר לך – בבית דין, וכן בשופטים פיסקא קעא: 'לא ימצא בך – להזהיר בית דין על כך',²⁶ שהרי בספר דברים משה רבנו עצמו הוא המדבר, ולא ייתכן לפרש שהוא הכתובת למצוות אלו. בדוגמאות אלו הכרח לפרש שהכוונה לכל בית ישראל, ובית הדין הוא הגורם המבצע בשם הכלל.

ז. אחריות היחיד בדיני עונשין

בדיני עונשין הטילה התורה את האחריות על העם כולו, ככתוב (ויקרא כ, ב-ד):
ואל בני ישראל תאמר: איש איש... אשר יתן מזרעו למולך מות יומת, עם הארץ ירגמוהו באבן.

תזרעו ולא תקצרו... ולא תבצרו' (בניגוד לפרשיית השמיטה: 'לא תזרע... לא תקצור... לא תבצור!'), ולפיכך מסתבר שלשון היחיד 'וספרת' נאמרה למשה עצמו. קושי אחר בעניין זה הוא שמשה רבנו הרי לא נכנס לארץ ולא מנה את שנות היובל. אבל אפשר שכוונת הכתוב, שנאמר קודם חטא המרגלים ומי מריבה, שאם יזכה משה וייכנס לארץ – יהיה הוא הסופר ומקדש, ואם לאו – יהיה זה בי"ד אחר (וכיו"ב בפירוש ראב"ע הארוך לשמות כ, כא: 'ואם מזבח אבנים תעשה לי', אם תזכה שתכנס לארץ אז תבנה מזבח אבנים', ומכל דבריו שם בעניין המזבחות משתמע שהפסוקים אמורים למשה עצמו, על המזבח שהקים בהר סיני).

24. עי' ר"ה כב ע"א וכה ע"ב.

25. ספר המצוות לרמב"ם, מ"ע קנג.

26. וכן בפיסקא קפג, קפז, רכא, רע.

רש"י מצמצם את משמעות הכתובים, על פי הספרא (קדושים פרשתא ד, ד): 'מות יומת – בבית דין, ואם אין כח בבי"ד עם הארץ מסייעין אותן'. אולם אין מקרא יוצא מידי פשוטו, שהאחריות מעיקרה מוטלת על הציבור כולו, כלשון הרמב"ן: 'שכל אנשי הארץ כל ישראל חייבין להקדים ולסקלו, כי לכולם זיק', אלא שסדר הדברים הנכון הוא שבית הדין יהיה האחראי על הברור והביצוע, ויזדקק לציבור רק במידת הצורך. כמו כן מצאנו בפסוק 'הוצא את המקלל... ורגמו אותו כל העדה' (ויקרא כד, יד). פשט הכתוב שהעדה כולה שותפה ברגימתו. גם כאן רש"י מצמצם את משמעות הדברים מבחינה מעשית, ובד בבד מבהיר את היסוד הנ"ל: 'כל העדה – במעמד כל העדה. מכאן ששלוהו של אדם כמותו'. דהיינו רגימת הנדון על ידי יחידים היא בשליחות כל העדה, והמעמד מציין את היות בית הדין שליח של כל העדה. באופן בהיר כתב זאת ב'דבר אברהם' (ח"א סי' כ, ענף ג אות יב) ששליח בי"ד המלקה את הנדון אינו פועל כשליח בי"ד (כפי שנקט ב'קצות החשן' סי' שמח ס"ק ד):

אלא שלוחא דרחמנא הוא דהוי, שהתורה ציוותה לדון דיני המלקות והיא מצווה על כל ישראל. דאע"פ שאמרו שהיא מצווה על בי"ד... היינו משום דלאו כל אדם כשר לדין, ולא שייכא המצווה על מי שאינו יכול לקיימה אלא על סמוכין שיודעין ורשאיין לדון... אבל להלקות אחר שבי"ד כבר חתכו דינו ללקות הרי יש ביד כל ישראל ולכן בודאי כולן חייבין במצווה זו.

וכן כתב בפרי יצחק (ח"ב סי' סו) בשם רבו, ר' ישראל סלנטר:

נעימים לי בזה דברי מורי הגאון... כי השליח בי"ד אינו כלל שלוחם של הבי"ד; הבי"ד פוסקים דינם, וכפי מה שיפסקו להלקותו שוב מוטל על כל ישראל להלקותו, וכי עביד – לאו בשליחותא דבי דינא עביד ואין ענין זה לשליח; ודבריו מתוקים מנופת.

ה. שיטת הרמב"ם וההינוך

הרמב"ם בספר המצוות (סוף מצוות עשה) כותב (ע"פ תרגום הרב קאפח):

אם תתבונן בכלל המצוות האלה שקדם זיכרון, תמצא מהן **מצוות שהן חובה לציבור, לא לכל יחיד ויחיד, כגון בניין בית הבחירה והקמת מלך והכרתת זרע עמלק...** ומהן מצוות שהן חובה על כל אדם בהכרח בכל זמן ובכל מקום ובאיזה מצב שיהיה, כגון הציצית והתפילין ושמירת שבת, ואנו נקרא את המצוות שמסוג זה המצוות ההכרחיות, לפי שהן חובה בהכרח על כל אדם מישראל שהוא גדול בשנים בכל זמן ובכל מקום ובכל מצב.

כיוצא בזה כתב בעל 'ספר החינוך' (מצווה צה) על מצוות בניין בית המקדש:

ונוהגת מצווה זו בזמן שרוב ישראל על אדמתן, וזו מן המצוות שאינן מוטלות על יחיד, כי אם על הציבור כולן.

מאיך גיסא כותב הרמב"ם עצמו (הל' בית הבחירה פ"א הי"ב):

ועוסקין בבניין מעלות השחר עד צאת הכוכבים, והכל חייבין לבנות ולסעד בעצמן ובממונם, אנשים ונשים, כמקדש המדבר.
ודאי אין כוונתו לדברי בעל 'עבודה תמה', שהחובה מוטלת רק על הציבור ואילו חיוב היחידים לסייע נובע רק מדרישת ה'ציבור', בית הדין, שהרי אם כך הוא – אין מקום ללמוד זאת מ'מקדש המדבר', שהרי שם בית הדין דרש את הסיוע, ושמא במקום ובזמן אחר לא יזדקקו לסיוע זה!
כמו כן כותב 'החינוך' במצווה תא הנ"ל:

והיא מן המצוות שהן מוטלות על הציבור... ואם שמא ח"ו יתרשלו בה... השגגה נתלית על כל עדת בני ישראל היודעים בדבר, אם יש כח בידם לתקן בשום צד.
ובמצווה רצט הנ"ל:

ואם עברו הכהנים על זה ולא הקריבו... ביטלו עשה זה... ואם אולי הרגישו ישראל בדבר – גם עליהם יהיה הפשע, כי כל עניין הבית הקדוש, וכל שכן תמידין ומוספין, על הציבור ועל כולן [כלומר, על כל אחד ואחד מהציבור] הוא מוטל.
כיצד יתיישבו משפטים אלה עם קביעתו 'שהן חובה לציבור, לא לכל יחיד ויחיד'?!
נראה שכוונת הרמב"ם ו'החינוך' לומר שאמנם חובה על כל יחיד לסייע במצווה הכללית, אבל **אין זו חובת גברא**. בתפילה ותפילין ושיבה בסוכה, העובדה שכבר התקיימה תפילה בעיר אינה פוטרת את היחיד מלהתפלל אף הוא, כמצווה אישית המוטלת עליו. ברם, במצוות הציבור נדרשת מטרה מסוימת, שאם הושגה, בכל דרך שהיא – הרי התמלאה המצווה. אחריותו של כל אחד היא לוודא שהמקדש אכן נבנה, אבל אם ידוע שיש אנשים הממונים על כך, שעושים מלאכתם נאמנה בקצב המהיר ביותר האפשרי ויש בידם כל האמצעים הדרושים – הרי שאר היחידים פטורים מלעסוק בדבר.²⁷ ולשון שו"ת 'באהלה של תורה' (ח"ג עמ' 287):

וכי תעלה על דעתך שכל העם יבוא להר הבית לבנות? הרי התכנסות המונית כזו תפריע לבנייה יותר משתועיל לה. הציבור **בכללו** צריך לבנות את המקדש, אך עליו להתארגן בצורה כזו שיהיו בנאים ויהיו אמנים אחרים ויהיו שיסעדו בממונם.
יש לשים לב שהרמב"ם ו'החינוך' כותבים את ההגדרה שזוהי מצוות ציבור ולא מצוות יחיד כ'מסיחים לפי תומם', בדברי סיכום למצוות, ובניסוח שממנו משתמע כאילו הדברים מובנים מאליהם בשכל הפשוט: 'אם תתבונן... תמצא מהן מצוות שהן חובה לציבור, לא לכל יחיד ויחיד'. ממילא משתמע שלא באו כאן לחדש דין, אלא לציין דבר מובן ופשוט בהגדרת מצוות אלו, שהדבר הנדרש בהן הוא מעשה מסוים המהווה תוצאה של סך הכול מן המאמץ הכללי, ואין בדבריהם אמירה שהיחיד פטור אף מלוודא שהמעשה הנדרש אכן מתקיים. השלכה אפשרית נוספת מהגדרה זו ש'היחיד אינו חייב' היא שאם העניין הציבורי מוזנת, ומצד היחיד קיום המצווה דורש התמסרות טוטלית ושעבוד כללי של גופו וממונו, וכולי האי ואולי – אינו חייב מן הדין לעסוק במצווה זו,

27. ביאור זה לרמב"ם ולחינוך מופיע בדברי כמה מחברים, ונציין למנחת אהרן, לרב אהרן מיאסניק, ירושלים תשס"ד, עמ' סא-סב, הדין בדברים בהרחבה.

וגם במצוות עשה המוטלות על היחיד מצאנו הגבלות כגון 'אל יזבז יותר מחומש'²⁸. עניין זה ידון בהמשכו של המאמר, בגיליון הבא בעז"ה.

ט. שיטת הרמב"ן

מדברי הרמב"ן יש להוכיח בבירור ש'אזהרה לבית דין' אין פירושה שרק בית הדין מצווה. בהשגותיו ל'ספר המצוות' (שורש ה) דן הרמב"ן בפסוק 'ולא תחטיא את הארץ' (דברים כד, ד, על האיסור להחזיר גרושתו), שנדרש בספרי (פיסקא רע) 'להזהיר בית דין על כך', וכותב שזהו לאו בפני עצמו להזהיר את בית הדין, מלבד האזהרה על החוטא עצמו. הוא מביא לכך כמה דוגמאות, 'כי בהרבה מקומות דרשו כן, ואמרת להם זה האשה – להזהיר בית דין על כך'. הרי לנו שהרמב"ן מפרש שהאזהרה לבי"ד על הקרבנות אין פירושה שרק הוא מצווה, אלא שעליו מוטלת אחריות הכפייה.

עוד יש להוכיח שלדעתו מצוות הציבור אינן תלויות בבית הדין הגדול ממה שכתב בהשגותיו ל'ספר המצוות' (עשה קנג):

דבר ברור וידוע הוא, שבי"ד הגדול בטל מארץ ישראל ואפילו **קודם החורבן**, רוצה לומר **שלא היה בהם דין בי"ד הגדול**, כמו שאמרו בראשון מע"ז (ח, ב) ארבעים שנה עד שלא חרב הבית גלתה סנהדרין גדולה וישבה לה בחנות... ואפילו ביציאתם משום לטייל מעט ולחזור בטל כוחן ורשותן מהם עד שיהיו במקומם...
ומאותה שעה בטלו כל הדינין התלויין בבי"ד הגדול...²⁹

אמנם דברי הרמב"ן בנקודה זו אינם מוסכמים, ויש שסוברים שהיציאה מלשכת הגזית לחנויות גרעה את כוח הסנהדרין רק בדיני נפשות, ולא בשאר דיני בי"ד הגדול.³⁰ עכ"פ מן הרמב"ן יוצא שהקרבת קרבנות ציבור אינה תלויה בבי"ד הגדול, ובזה לא מצאנו חולק.

לעניין אחריות היחידים על בניין בית המקדש מצאנו ברמב"ן (במדבר טז, כא) דברים ברורים, וזו לשונו:

ואני אומר בדרך סברא, שהיה עונש על ישראל בהתאחר בנין בית הבחירה... ואין השבטים מתעוררים לאמר נדרוש את ה' ונבנה הבית לשמו... והנה דוד מנעו השי"ת... ואילו היו ישראל חפצים בדבר... היה נעשה... גם בימי דוד, כי אם שבטי ישראל היו מתעוררים בדבר – לא היה הוא הבונה, אבל ישראל הם היו הבונים, אבל כאשר העם לא השגיחו... נתאחר הבנין כל ימי דוד בפשיעת ישראל.

מדבריו מתברר שגם כאשר יש מלך בישראל ההולך בדרך התורה – אין זה פוטר את היחידים מלעסוק במצוות הציבור, וחובתם לעשותן גם ללא השתתפות המלך! דברי

28. כך משמע יותר מהקדמת ספר החינוך, שיש מצוות 'שאין חייבין בהן יחיד לבד', אלא הציבור כולם, ונראה שרצונו לומר שאי אפשר להטילן על היחיד ללא סיוע הציבור.

29. וכן בקצרה בספר הזכות, גיטין דף יח ע"א בדפי הרי"ף ובדרשתו לראש השנה, מהדו' מכון התלמוד הישראלי פי"א עמ' קעה.

30. עי' תוספות, ע"ז ח ע"ב ד"ה מלמד, ואכמ"ל.

הרמב"ן, שנאמרו מסברתו, מופיעים כבר בדברי חז"ל (מדרש תהילים מזמור יז, ומדרש שמואל לא, ד): 'כל אותן אלפים שנפלו במלחמה בימי דוד, לא נפלו אלא על שלא תבעו בניין בית המקדש'. ואמנם נאמר בנבואה לדוד שרק שלמה יבנה את בית המקדש, ומכל מקום 'היה להם לתבוע לידע מקומו וליסד יסודותיו כמו שעשה דוד לבסוף' (יפה נוף, לר' שמואל יפה אשכנזי, מדרש שמואל שם).³¹

וכן נראה גם מדברי הרמב"ן (דברים יב, ה):

וטעם 'לשכנו תדרשו', שתלכו מארץ מרחקים ותשאלו אנה דרך בית ה' ותאמרו **איש אל רעהו** לכו ונעלה אל הר ה' אל בית אלקי יעקב... ובספרי... **יכול תמתין עד שיאמר לך נביא? ת"ל** 'לשכנו תדרשו ובאת שמה', דרוש ומצא ואח"כ יאמר לך נביא.

נראה שהרישא 'ותאמרו איש אל רעהו' באה לבאר את לשון הספרי המובאת בסיפא 'יכול תמתין', שחובת אדם פרטי שלא להמתין להוראה 'מלמעלה' אלא לעסוק בדבר כפי אפשרותו.

סיכום

א. שיטת בעל 'עבודה תמה' שהמצוות הציבוריות מוטלות בעיקר על בית הדין הגדול, וחובת היחידים מתמצית בסיוע להם, על פי דרישה ספציפית. לדעתו, בהיעדר בית הדין הגדול – אין כל חיוב לקיים את המצוות הללו.

ב. לענ"ד הדברים אינם מסתברים. אחריות הגופים הממסדיים נועדה לקדם את קיום מצוות הציבור, ולא להגבילן וליצור פטור בהיעדרו של הגוף הממסדי המופקד על קיום המצווה. הדעת נותנת שמצוות הציבור מוטלות ביסודן על כלל ישראל כולו, אלא שאם יש בית דין, מוטלת עליו אחריות מיוחדת, הנובעת מכוחו המעשי, ותביעת התורה מופנית אל כל יהודי על פי מידת השפעתו.

ג. כך פירשו ראשונים ואחרונים את המושג 'אזהרה לבית דין' בעניין הכפייה על מצוות לא תעשה, או האחריות על מילת ילד קטן, שאין משמעו דין מיוחד בבית הדין, אלא הדבר מוטל על כל יהודי באשר הוא (ברם, לגבי כפייה על אדם מבוגר לקיים מצוות עשה, נחלקו אחרונים אם הדבר מסור לכל יחיד או שמא לבי"ד בלבד, כנראה מחשש לניצול לרעה של דין זה).

ד. מקרה מיוחד הוא המצוות התלויות בקביעת היובל: ספירת השנים, קידוש שנת היובל והתקיעה, שאכן נאמרו לבית הדין הגדול בלבד, ותלויות בקיומו (לסוברים כן). נראה שהמקור לכך הוא שחז"ל הבינו שכוונת התורה למעשה יחידי הנעשה על ידי אחד מישראל בעבור הכלל, ואין לנו גוף מתאים מזה אלא בית הדין הגדול, המופקד על

31. הר"י אברבנאל, שמואל ב כד, חלק על המדרש ועל הרמב"ן, משיקולים פרשניים ועקרוניים: 'הדעת זה גם כן רחוק הוא אצלי... שהדבר תלוי בשופט או במלך, לא בעם'. כמובן לעניין הלכה אין לנו אלא דברי חז"ל והרמב"ן, וגם האברבנאל חלק כנראה באופן מקומי על מצוות בניין בית המקדש, ואין זו מחלוקת כללית על אחריות הציבור ביחס למלך.

הוראת ההלכה לעם ישראל. ואפשר גם שחז"ל פירשו את לשון הכתובים בעניין היובל כמופנית אל משה רבנו בלבד, כדוגמה לבית הדין הגדול. על כל פנים, אין ללמוד מהלכה זו על מצוות ציבור אחרות, בהן אין לבית הדין הגדול יתרון מהותי על פני כל אדם מישראל.

ה. נראה שאין ליחיד חובה אישית ליטול חלק במעשה הציבורי. אם השתתפותו נחוצה לקיום המצווה באופן שלם ומהיר יותר – חובתו לתרום את חלקו. ברם, אם המצווה נעשית כהלכה גם ללא השתתפותו, ומוסדות הציבור אינם תובעים את השתתפותו – הרי הוא פטור. כמו כן, אם המצווה הציבורית מוזנחת, וקיומה על ידי היחיד קשה מאוד לביצוע ודורש ממנו התמסרות מוחלטת בגופו וממונו, אין עליו חיוב להתמסר לכך. זו כוונת הרמב"ם ו'החינוך', האומרים שמצוות הציבור אינן חובה על כל יחיד.

ו. בפרק השני של מאמר זה, בגליון הבא בע"ה, נעסוק בשאלה מה הם גבולות החיוב של היחיד וכמה עליו להתאמץ בקיום מצוות הציבור.

לאחר מכן, בפרק השלישי, נברר אי"ה את השאלה מה היחיד רשאי או חייב לעשות לקיום מצוות הציבור, כאשר הציבור אינו רוצה בפעולתו.

